

Esprit: maakt de informatietechnologie Europese geesten los?

DRS. J.G. VAN DER LINDE

Inleiding

Op 28 februari 1984 heeft de Raad van de Europese Gemeenschappen het „European strategic programme for research and development in information technologies” (Esprit) goedgekeurd 1). Een maand later werd ook het Esprit-werkprogramma goedgekeurd, zoals het was voorgelegd door de Commissie aan de Raad, en kon begonnen worden met de opening van de inschrijving op deel terreinen van het programma 2). In dit artikel zal worden ingegaan op de voorgeschiedenis van het programma en de betekenis van het programma.

De aanloop

De bemoeienissen van de Commissie van de Europese Gemeenschappen met de informatietechnologie (IT) en -industrie stammen uit het begin van de jaren zeventig. Voor (maar ook na) die tijd waren het vooral de nationale overheden van de lidstaten die initiatieven ontplooiden op dit terrein. Al in de jaren zestig startten Engeland, West-Duitsland en Frankrijk nationale programma's om hun computerindustrie te versterken. De nadruk lag in deze programma's op het stimuleren van innovaties door middel van het subsidiëren van onderzoek en ontwikkeling van de bedrijven met publieke middelen. Bovendien werd geijverd voor het samengaan en het afsluiten van rationalisatie-overeenkomsten tussen de nationale bedrijven 3).

De nationale markten waren echter te klein en de vraag vanuit de overheid naar hun producten te gering om voordelen te behalen van hun aanzienlijke onderzoeken en ontwikkelingsinspanningen. Drie Europese bedrijven ondernamen in 1972 een initiatief om de krachten op Europees niveau te bundelen. CII (Frankrijk), Siemens (West-Duitsland) en Philips (Nederland) richtten in 1972 Unidata op. De verschillen tussen de bedrijven in activiteiten en concurrentiebeleid leidden in 1975 echter alweer tot de opheffing van de samenwerkingsover-

eenkomst. CII was in tegenstelling tot Siemens en Philips geheel gericht op computers en werd gestimuleerd door de Franse overheid samenwerkingsverbanden af te sluiten of zich in te kopen in buitenlandse, met name Amerikaanse, bedrijven om een achterstand in technologie weg te werken. De fusie van CII met Honeywell Bull betekende het einde van Unidata. De Raad van de Europese Gemeenschappen onderkende het belang van de informatietechnologie voor de Europese Gemeenschap en nam al in juli 1974 een resolutie aan over informatica 4).

De verontrusting van de Europese bedrijven en de nationale overheden over de concurrentiekracht van de Europese industrie groeide. In 1975 had de Europese Gemeenschap nog een handelsoverschot in IT-producten. Dit overschot was binnen vier jaar omgeslagen in een tekort van circa \$ 5 mrd. 5). Gedurende negen maanden in 1976/1977 kwamen vertegenwoordigers van Europese IT-bedrijven en vertegenwoordigers van nationale overheden bijeen om te discussiëren over de toekomst van de Europese micro-elektronica 6). Tijdens deze bijeenkomsten stond het formuleren van een gezamenlijk programma centraal om tegenwicht te kunnen bieden aan de Amerikaanse dominantie in deze belangrijke „sleutel-technologie” 7). De toenmalige Westduitse minister van Technologie, Hans Matthöfer, oordeelde dat de micro-elektronica van vitaal belang was voor de industriële efficiëntie van een land 8).

De stimulering van de informatietechnologie in Europa werd niet alleen van belang geacht voor het voortbestaan van de concurrentiekracht van de Europese bedrijven in die sector, maar, zoals een verklaring van de staatshoofden en regeringsleiders in juli 1979 stelde, was ook van groot belang voor het verzekeren van de economische groei en de sociale ontwikkeling in de Gemeenschap 9). Vanaf 1979, als de gevolgen van de economische recessie (werkgelegenheid, produktiviteitsstagnatie, enz.) nopen tot actie, worden de problemen in de IT-sector in een breder kader geplaatst.

Het meerjarenplan (1979–1983) op het

gebied van de elektronische data-verwerking voorzag in een aantal algemene maatregelen op het gebied van standaardisatie, aankoopbeleid enz. en de stimulering van programmatuur en toepassingen ervan. Daarnaast nam de Raad een resolutie aan om in communautair verband actie te ondernemen op het gebied van de ontwikkeling van micro-elektronicotechnologie 10). De Commissie werd verzocht na te gaan in hoeverre en op welke manier de nationale projecten op dit gebied konden worden geïntegreerd. Nog in 1979 werd door de Commissie aan de Raad verslag uitgebracht over de stand van zaken in de Europese IT-industrie tegen de achtergrond van de concurrentie met de Verenigde Staten en Japan 11).

Het voorgestelde beleid van de Commissie, waarin de informatietechnologie één van de prioriteiten vormt binnen de algemene technologische ontwikkeling en het industriële herstel van de Europese industrie, omvat ook het sociaal beleid, het regionaal beleid, de ontwikkeling van de interne markt en de mededinging 12).

Als voorbeelden van projecten die dienen om de Europese bedrijven een Europese referentie te verschaffen en bij te dragen tot de vaststelling van Europese standaarden en normen, zijn te noemen Euronet, Caddia en Insis 13).

Naast de informatietechnologie worden ook andere gebieden van onderzoek en ontwikkeling met prioriteit behandeld. Biotechnologie en energie omvatten enkele belangrijke gebieden van communautair onderzoek en ontwikkeling. De uitvoering van een aantal onderzoeksprogramma's is

- 1) *Publikatieblad*, nr. L. 67, 9 maart 1984.
- 2) *Publikatieblad*, nr. C. 47, 20 februari 1984; *Publikatieblad*, nr. L. 81, 24 maart 1984.
- 3) European Trade Union Institute, *European industrial policy for the electronics and information technology sector*, september 1984, blz. 65.
- 4) *Publikatieblad*, nr. C. 86, 20 juli 1974.
- 5) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983, blz. 9.
- 6) *The Financial Times*, 22 maart 1977.
- 7) Idem.
- 8) Idem.
- 9) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983.
- 10) ETUI, op.cit., 1984, blz. 67.
- 11) Com (79) 650 final, *European society faced with the challenge of new information technology, a Community response*.
- 12) Com (80) final, *Employment and the new micro-electronic technology*; Com (81) 578 def., *Nieuwe informatie technologieën in sociale verandering*; Com (81) 639 def., *Communautaire strategie voor de ontwikkeling van de industrie in Europa; Het concurrentievermogen van de industrie in de Gemeenschap*, Luxemburg, 1982.
- 13) Euronet: in samenwerking met de nationale PTT's opgezet netwerk van informatiebanken voor bedrijven en regeringen; Caddia: geïntegreerd computersysteem voor vastlegging en verwerking van landbouwgegevens in samenwerking met de douanediensten van de lidstaten; Insis: (nog in voorbereiding) een toekomstig Europees telecommunicatienetwerk. Het zal mogelijkheden bieden administratieve informatie rond te zenden door koppeling van computers, videofonen met name voor teleconferenties, telexen en telefoons.

echter door de begrotingsproblemen onder druk komen te staan 14). Frankrijk, West-Duitsland en Engeland hebben aangedrongen op strikte budgettering. Het starten van meerjarige onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's wordt daardoor bemoeilijkt omdat geen financiële verplichtingen kunnen worden aangegaan voor langere tijd. De uitvoering van het biotechnologieprogramma is nu onzeker geworden. Gevreesd wordt voor uitstel en wellicht uitvoering (in een later stadium) van een afgeslankt voorstel. In december 1984 moet hiervoor een oplossing worden gezocht.

Dit staat in tegenstelling tot het Esprit-programma dat vanaf de oprichting van het Esprit „steering committee" in 1982 tot snelle uitvoering leidde, met instandhouding van het voorgestelde budget van 750 mln. ecu 15). De stuurgroep bestond uit vertegenwoordigers van de Commissie, de nationale overheden en 12 Europese bedrijven 16). Eind 1982 diende de stuurgroep een voorstel in bij de Raad ter voorbereiding van Esprit. In december 1982 keurde de Raad dit voorstel goed 17). De proeffase van Esprit ving in 1983 aan met 16 projecten op een zestal gebieden 18). Het betrof: geavanceerde micro-elektronica; programmatuurtechnologie (software); geavanceerde informatieverwerking; kantoorautomatisering; computer-gestuurde produktie en de ontwikkeling van een systeem voor de uitwisseling van informatie. De proeffase van Esprit betrof projecten in een pré-concurrerende fase van onderzoek en ontwikkeling 19). Voor de proeffase werd een bedrag op de Gemeenschapsbegroting uitgetrokken van 11,5 mln. ecu. Ondanks de tevredenheid van de Europese ondernemingen over de inhoud en omvang van het Esprit-programma – zij namen immers zelf het initiatief – formuleerde een aantal topindustriële van Siemens, Bull, Philips, Olivetti en ICL op het Nationale Informatica Congres in oktober j.l. (ter opening van de Efficiency Beurs 1984 te Amsterdam) een aantal belemmeringen voor de ontwikkeling van de Europese IT-industrie 20):

- het ontbreken van een homogene thuismarkt op Europese schaal;
- de discriminerende aankooppolitiek van vele Europese overheden;
- het gebrek aan standaardisatie;
- het gebrek aan risicodragend vermogen;
- de starheid van de Europese kapitaal- en arbeidsmarkt.

Het ontbreken van een geïntegreerde markt maar ook het discriminerend aankoopbeleid van overheden vereisen meer algemene beleidsmaatregelen van de Europese Gemeenschap, waarvoor het Verdrag de Commissie voorziet van bevoegdheden. Maatregelen die zouden moeten passen in een industriebeleid van de Europese Gemeenschap dat verder strekt dan het tot nu toe gevoerde beleid ten aanzien van de noodlijdende sectoren zoals textiel, staal en chemie.

De informatie-industrie in de Europese Gemeenschap

De Europese Gemeenschap vertegenwoordigt in omvang ongeveer 30% van de IT-wereldmarkt 21). Het aandeel van de Europese industrie is klein te noemen met slechts 10% van de wereldproduktie in IT-producten en gemiddeld minder dan 40% van hun eigen nationale markten 22). De Europese bedrijven missen dus niet alleen de aansluiting op de wereldmarkt maar moeten ook toezien hoe voornamelijk Amerikaanse en Japanse bedrijven de markt(en) van de Europese Gemeenschap in toenemende mate gaan overheersen. Het handelstekort in IT-producten wordt veroorzaakt door de invoer van geavanceerde producten terwijl daar een uitvoer van oudere (en minder geavanceerde) producten tegenover staat. Veel geavanceerde producten in Europa worden in licentie geproduceerd of door dochterondernemingen van buitenlandse bedrijven.

De vestiging van buitenlandse bedrijven werd ingegeven door onder andere het hoge invoertarief voor bij voorbeeld geïntegreerde schakelingen. De Europese Gemeenschap hanteerde hiervoor een tarief van 17,5%. De Verenigde Staten en Japan hanteren daarentegen een onderling tarief van 4,2% en onderhandelen momenteel over het opheffen van het tarief voor geïntegreerde schakelingen 23). Voor Japanse ondernemingen bestond er een bijkomende reden zich te vestigen in Europa. Door in Europa zelf geïntegreerde schakelingen te produceren werd de druk verminderd in de handelsrelatie tussen Japan en de Europese Gemeenschap. Ook met het oog op komende ontwikkelingen in de nieuwe generaties IT-goederen (van geavanceerde chips tot robots en volledig geïntegreerde fabricagesystemen) die steeds gevoeliger worden voor programmatuur wordt een vestiging dicht bij de nationale gebruikers met de opbouw van een service-apparaat steeds belangrijker 24).

De groei van de IT-industrie als fabricagesector is indrukwekkend geweest, zelfs gedurende de recessie in de jaren zeventig. De jaaronzet van de verkopen bereikte in 1980 \$ 237 mrd. De groeiverwachtingen tot 1990 zijn 8 – 10% per jaar. Naar verwachting zal de jaaronzet in 1990 \$ 500 mrd. zijn geworden (prijsniveau 1980), waardoor de IT-industrie de belangrijkste fabricagesector in de wereld wordt 25).

De IT-industrie ontleent haar belang niet alleen aan de grote omzetverwachtingen maar ook aan haar invloed op andere sectoren. De toepassingsmogelijkheden zijn legio. Tot de belangrijkste afnemers van IT-producten behoren de telecommunicatie, kantoorautomatisering, bedrijfsautomatisering, consumptieartikelen, financiële en verzekeringsdiensten en de militaire sector. Deze wijd verspreide toepassingsmogelijkheden zullen grote invloed uitoefenen op de organisatie van de produktie en de arbeidsomstandigheden van mensen. In feite kan men spreken van een op handen zijnde wijziging van de economische infrastructuur. Het wekt dan ook geen bevreemding dat overheden een groot

belang hechten aan deelname in dit vernieuwingsproces middels hun eigen bedrijfsleven. Zij baseren hun verwachtingen op de volgende argumenten 26):

- De kwaliteit en betrouwbaarheid van industriële produkten zal door toepassing van geavanceerde elektronica sterk kunnen worden verhoogd;
- het gebruik van elektronische kapitaalgoederen zal kostenverlagingen met zich mee brengen in de arbeidsintensieve assemblage van het produktieproces;
- de produktiviteit in vele industrietakken (zelfs in de voorheen stagnerende industrietakken, zoals textiel en chemie) kan wederom stijgen. Zo bevat een programma gericht op de conventioneelere industrietakken, Brite (basic research in industrial technologies for Europe), onderdelen welke in het kader van het Esprit-programma worden uitgevoerd. Het betreft de onderzoeksterreinen op het gebied van „Computer Aided Design" (CAE) en „Computer Aided Manufacturing" (CAM) 27);
- het belang van de IT-industrie voor de ontwikkelingen op defensiegebied. In

14) *The Financial Times*, 7 november 1984.

15) Ecu is ongeveer f. 2,50.

16) Philips uit Nederland, Siemens, Nixdorf en AEG-Telefunken uit West-Duitsland, GEC, Plessey en ICL uit Engeland, Thomson, CGE, CII-Honeywell Bull uit Frankrijk en Olivetti en STET uit Italië.

17) *Publikatieblad*, nr. L. 369, 29 december 1982, blz. 37; Com (82) 287, *Naar een Europees strategisch programma van onderzoek en ontwikkeling op het gebied van de informatietechnologie*; Com (82) 486, *Het leggen van grondslagen voor een Europees strategisch programma voor onderzoek en ontwikkeling op het gebied van de informatietechnologie: proeffase*; Com (82) 737, *Voorstel voor een besluit van de Raad inzake een voorbereidende fase voor een onderzoek- en ontwikkelingsprogramma van de Gemeenschap op het gebied van de informatietechnologie*.

18) Kees Mulder, *Europees innovatiebeleid: het communautaire beleid, gezien in het kader van de herstructurering van de Europese industrie*, Universiteit van Amsterdam, 1983, blz. 59.

19) Pré-concurrentieel onderzoek is onderzoek dat plaatsvindt vóór de produktfase. Dat wil zeggen dat nog geen commerciële toepassing plaats kan vinden.

20) *Het financieel Dagblad*, 9 oktober 1984.

21) M. Godet en O. Ruysen, *De oude wereld en nieuwe technologieën*, serie Europese Perspektieven, Luxemburg, 1982, blz. 133.

22) *NRC Handelsblad*, 1 maart 1984.

23) R. van Tulder en E. van Empel, *European multinationals in the semiconductor industry*, Universiteit van Amsterdam, 1984, blz. 6.

24) R. van Tulder en E. van Empel, op.cit., blz. 26.

25) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983, blz. 7.

26) R. Ballance en S. Sinclair, *Collapse and survival; industry strategies in a changing world*, World Industry Studies 1, Allen and Unwin, Boston/Sydney, 1983, blz. 144.

27) *Technieus*, EG Brussel, juli 1984, blz. 13. Brite is een programma in voorbereiding. In verband met de budgettaire moeilijkheden van de Europese Gemeenschap heeft de goedkeuring van het programma enige vertraging opgelopen.

de Verenigde Staten gaat van defensie zelfs een belangrijke stimulerende invloed uit op de ontwikkelingen in de IT-sector. Defensie is niet alleen een belangrijke afnemer van de produkten maar levert ook een belangrijke bijdrage aan onderzoek en ontwikkeling op het gebied van computers, componenten en programmatuur. De Amerikaanse overheid financiert ongeveer 55% van het totale onderzoek en ontwikkeling in de Verenigde Staten waarvan het grootste deel voor rekening komt van het Pentagon (28). „De Europese Gemeenschap verwijst in verscheidene publikaties met een zekere jaloezie naar deze rol van het Pentagon. Door deze standaardisatie, die b.v. op het gebied van de informatietechnologie vaak voor de civiele produkten wordt overgenomen, is er in de Verenigde Staten één geïntegreerde markt voor hoogtechnologische produkten. In Europa daarentegen heeft men met verschillende nationale normen te kampen, zodat de potentiële afzetmarkt voor Europese produkten vaak tot de eigen nationale markt beperkt blijft (of kostbare veranderingen noodzakelijk zijn om de produkten aan de eisen van andere markten aan te passen, waardoor de concurrentiepositie eveneens nadelig wordt beïnvloed.” (29).

Des te belangrijker wordt het nastreven door de Europese Gemeenschap van een geïntegreerde markt. Mede door de toenemende versmelting van voorheen gescheiden sectoren als de computerindustrie, de telecommunicatie en de componentenindustrie. Vooral in deze sectoren vinden technologische vindingen zoals miniaturalisering en digitalisering toepassing op een breder terrein. Het gevolg is dat bedrijven met een zeer uiteenlopende herkomst zich op elkaars terrein gaan begeven. Een tweevoudig integratieproces begint zich af te tekenen (30). Bedrijven geconcentreerd op het ontwerpen en produceren van elektronische componenten intensiveren hun inspanningen „downstream”, terwijl de producenten van mechanische en elektronische kapitaalgoederen zich „upstream” begeven in de productie van geautomatiseerd gereedschap (tools) en elektronische componenten. De voordelen van deze toenemende verticale integratie zijn het behalen van meer schaalvoordelen en het feit dat de ondernemingen beter in staat zijn de kosten van onderzoek en ontwikkeling voor geavanceerde elektronica te bekostigen. Deze hoge kosten hangen met name samen met de steeds kortere levensduur van IT-produkten, die wordt geraamd op drie jaar (31).

Juist de telecommunicatiesector ondergaat sterke veranderingen, vooral door de vele toepassingen van digitalisering van computers en de mogelijkheid om analoge informatie om te zetten in digitale informatie (32). Dit heeft ook politieke consequenties, omdat de voorheen vrij gesloten markten onder druk komen te staan. In Engeland wordt binnenkort overgegaan tot privatisering van British Telecom en in

West-Duitsland is het aankoopbeleid van de regering zo gewijzigd dat niet alleen Siemens telefooncentrales levert maar ook de Duitse dochter van ITT, Standard Electric Lorenz (33).

De nationale PTT's in Europa zullen in toenemende mate worden geconfronteerd met concurrentie. Het belang van een Europees initiatief op het gebied van onderzoek en ontwikkeling in de informatietechnologie is zeer groot. De industrie in de Verenigde Staten heeft voordeel bij de grote markt en de omvangrijke overheidsopdrachten (defensie), terwijl in Japan de strategie van de grote concerns gebaseerd is op de consensus in de planning van regering en industrie.

Van het Esprit-programma, waarvoor de Gemeenschap een fonds van 750 miljoen ecu beschikbaar heeft gesteld en waarvoor van de bedrijven en/of onderzoeksinstellingen (universiteiten en onafhankelijke onderzoeksinstellingen) een zelfde bijdrage wordt gevraagd, wordt verwacht dat het een belangrijke bijdrage levert aan de Europese IT-sector. Uit de toelichting op het voorstel van Esprit aan de Raad blijkt het grote belang dat de Europese Gemeenschap hecht aan de informatietechnologie (34): „De nieuwe informatietechnologie (IT) zal één van de dominante bronnen vormen van technische vooruitgang voor de resterende jaren van deze eeuw. Zij biedt een oplossing voor talrijke dringende hedendaagse vraagstukken en tevens de mogelijkheid tot een *Europese industriële wedergeboorte* door in een fase van kwalitatieve groei nieuwe produkten, processen en diensten te creëren, gepaard gaande met nieuwe exportmogelijkheden en werkgelegenheid” (cursivering, CvdL).

Het Esprit-werkprogramma

Het Esprit-werkprogramma kent vijf werkerterreinen in het pré-concurrentiële stadium van onderzoek en ontwikkeling aangevuld met een infrastructuurprogramma. De vijf werkerterreinen omvatten:

- geavanceerde micro-elektronica bestaande uit het ontwerpen, vervaardigen en testen van „Very Large Scale Integrated” (VLSI) schakelingen en „Very High Speed Integrated” (VHSI) schakelingen;
- geavanceerde informatieverwerking (Advanced Information Processing = AIP) waarbij de ontwikkeling van kennisverwerkingssystemen voorop staat;
- de ontwikkeling van programmatuur;
- kantoorautomatisering welke alleen al de grootste potentiële afzetmarkt vormt van IT-produkten;
- Computer Geïntegreerde Productie (Computer Integrated Manufacturing = CIM) waarvoor vooral gezocht moet worden naar aansluitingen van „Computer Aided Design”, „Engineering” en „Manufacturing” (CAD, CAE en CAM) om volledig geautomatiseerde productie tot de mogelijkheden te maken.

De infrastructurele maatregelen zijn be-

doeld om de voorwaarden te scheppen voor een succesvol verloop van het gezamenlijk onderzoek binnen het Esprit-programma. De infrastructurele maatregelen omvatten onder meer:

- de coördinatie van het onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma van de Europese Gemeenschap en de programma's van de nationale overheden, de verwerking van deze informatie en de verspreiding ervan;
- de coördinatie en documentatie van standaarden binnen Esprit en de relatie met de nationale en internationale normen;
- het opzetten van een informatie-uitwisselingssysteem (IES) dat zorgt voor een vlotte communicatie ten behoeve van een goede technische afwikkeling, beheer en verspreiding van de resultaten.

Het Esprit-programma is verdeeld in twee fasen van elk vijf jaar. Tussentijds, na 30 maanden, of als 60% van de middelen is vastgelegd, zal echter een evaluatie plaatsvinden. De eerste vijfjarenperiode loopt van 1984 tot 1989. De projecten, zoals ze zijn voorgesteld in het werkprogramma in de vijf categorieën, zijn verder onderverdeeld in twee categorieën A en B (35). Van de gereserveerde middelen voor de uitvoering van Esprit is 75% bestemd voor projecten in de A-categorie en 25% voor projecten in de B-categorie. In juli 1984 heeft de Commissie een lijst van 90 goedgekeurde voorstellen gemaakt uit een totaal van 441 binnengekomen voorstellen (36). De tweede ronde, werkplan 1985, zal binnenkort starten, waardoor ongeveer 90% van de middelen zal zijn toegewezen (37). Toekenning van de projecten geschiedde aan de hand van een aantal vastgelegde criteria.

De projecten moeten in de eerste plaats worden voorgedragen door bedrijven, universiteiten en/of onafhankelijke onderzoeksinstellingen gevestigd in de Europese Gemeenschap. Belangrijker is de voorwaarde dat het onderzoek zelf ook in de Europese Gemeenschap moet plaatsvinden. Dit, omdat ook dochterondernemingen van buitenlandse bedrijven kunnen

28) J.L. Heldring, Een nieuw soort protectionisme, *NRC Handelsblad*, 13 november 1984.

29) Gerd Junne, Het Amerikaanse defensiebeleid: een substituuut voor industriepolitiek?, *Internationale Spectator*, juli 1984, blz. 434.

30) R. Ballance en S. Sinclair, op.cit., blz. 155.

31) *Publikatieblad*, nr. C. 47, 20 februari 1984, blz. 4.

32) R. van Tulder en G. Junne, *European multinationals in the telecommunications industries*, Universiteit van Amsterdam, 1984, blz. 23.

33) R. van Tulder en G. Junne, op.cit., blz. 45 en 55.

34) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983, blz. 6.

35) A-projecten zijn omvangrijke ingewikkelde systeemgeoriënteerde activiteiten. B-projecten zijn kleiner en gericht op het uitwerken van specifieke ideeën.

36) *Bulletin van de Europese Gemeenschappen*, 7/8, 1984, blz. 24.

37) *Technieus*, EG Brussel, 84/10, blz. 13.

meetingen naar deelname in Esprit. Dit criterium waarborgt dat het onderzoek werkelijk plaatsvindt in een onderzoeksafdeling van een Europese vestiging. Tevens wordt zo de mogelijkheid geopend voor samenwerking tussen Europese bedrijven en bedrijven uit de Verenigde Staten en Japan. Deze samenwerking is door een aantal lidstaten, met name Frankrijk, sterk gestimuleerd om te kunnen profiteren van de kennisvoorsprong van deze bedrijven die zij op een aantal terreinen hebben ontwikkeld. In dit verband is de „oplossing” van de IBM-zaak deze zomer zeer opmerkelijk te meer daar deze zaak al vanaf 1973 speelde (38). IBM werd in 1980 beschuldigd door de Commissie van misbruik van de machtspositie; zij constateerde dat IBM-artikel 86 van het EG-verdrag op eenvoudige wijze had geschonden. IBM is nu een verbintenis aangegaan met de Commissie voor onbepaalde tijd. IBM heeft het recht de verbintenis op te zeggen na een opzeggingstermijn van 1 jaar maar niet voor 1 januari 1990. De oplossing van deze al lang lopende zaak – in 1980 startte de Commissie de procedure na een langdurig onderzoek – viel samen met het toekennen van de contracten in het kader van Esprit (39).

Een tweede voorwaarde voor deelname aan het Esprit-programma vormt de waarde van de bijdrage voor het gehele onderzoeksprogramma. Vooral wordt nadruk gelegd op de ontwikkeling van Computer Aided Design en Engineering (CAD en CAE) en Computer Aided Manufacturing (CAM). Aan de verbinding van deze systemen wordt veel waarde gehecht om te komen tot volledig computergestuurde fabriecagesystemen.

Een andere, derde, voorwaarde betreft de communautaire dimensie van de projecten. Daarmee wordt bedoeld dat een project moet worden voorgesteld door minstens twee bedrijven of instellingen die geen dochters zijn van dezelfde moedermaatschappij en in verschillende lidstaten gevestigd zijn (40). De vorm van samenwerking tussen de partners in de vorm van joint ventures of contractant/subcontractant wordt vrij gelaten tenzij deze in strijd zou zijn met de mededingingsregels van de Europese Gemeenschap. Het vierde criterium doet uitspraak over de technische en wetenschappelijke beheerscompetentie van het voorgestelde project en de honorering daarvan met een contract. „Bij overigens gelijkblijvende omstandigheden vormen de totale technische inhoud van het voorstel en de competentie van de aanvrager om tot resultaten te komen de factoren die bepalend zijn voor de toewijzing van financiële steun en de keuze van de projecten: bij een groot aantal goed concurrerende projecten wordt van het principe uitgegaan dat beter passende steun kan worden verleend aan de allerbeste dan dat de steun wordt versnipperd onder alle goede projecten” (41). Het is dus niet ondenkbaar dat de iets sterkere Europese bedrijven of combinaties van buitenlandse bedrijven met Europese, gezien hun competentie, in het voordeel zijn ten opzichte van andere bedrijven. Het Nederlandse belang bij

Esprit kan dus wel eens *uitsluitend* Philips zijn (42).

Het klein- en middenbedrijf profiteert nog het minst van programma's zoals Esprit. Zelfs regelingen op nationaal niveau genieten weinig belangstelling vanuit het klein- en middenbedrijf. Hoewel de meeste regelingen wel openstaan voor het midden- en kleinbedrijf zijn deze vaak te ondoordachtig of, zoals de Nederlandse Innovatie Stimuleringsregeling (Instir), een subsidie voor de loonkosten van research. Het klein- en middenbedrijf houdt er over het algemeen geen grote onderzoeksafdelingen op na om researchprojecten te kunnen uitvoeren zodat een dergelijke regeling voor hen niet geschikt is (43). Dat er gerede vermoedens bestaan dat grote bedrijven meer

**Deze rubriek wordt verzorgd
door het Europa Instituut
van de Rijksuniversiteit Leiden**

profiteren van Esprit dan andere bedrijven blijkt uit een antwoord van Davignon op een vraag in het Europese Parlement hoe het geld was verdeeld tussen bedrijven deelnemend in het Steering Committee en andere bedrijven tijdens de proeffase van Esprit (44). „Normaliter maakt de Commissie het aantal aan individuele of specifieke groepen ondernemingen verstrekte contracten niet bekend. Men kan volstaan met te zeggen dat het bedrag overeenkwam met het relatieve belang van de betrokken firma's in de in de Gemeenschap gevestigde industrie in deze sector” (45). En dat relatieve belang is groot! Zeker groter dan het belang van het klein- en middenbedrijf, hoewel binnen de IT-sector het bestaan van kleine bedrijven van belang wordt geacht. Vooral nieuwe kleine bedrijven hebben de aandacht getrokken binnen de informatietechnologie door hun dynamisch ondernemerschap (46). Een belangrijke factor voor het welslagen van het Esprit-programma is de onderlinge informatie-uitwisseling. Met name daar waar het gaat om vindingen uit projecten die van belang zijn voor andere projecten. Het eigendomsrecht en recht van exploitatie berust echter bij de uitvoerders van een project daar zij immers zelf 50% van de kosten dragen. Bij het verspreiden van informatie over vorderingen in projecten zal daarmee rekening worden gehouden (47).

Conclusie

De informatietechnologie in de Europese Gemeenschap heeft ontegenzeggelijk een achterstand op de Amerikaanse en Japanse industrie. Het Esprit-programma is een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van een Europees onderzoeks- en ontwikkelingspotentieel. Het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling leidt echter alleen tot het gewenste resultaat als er voldoende aandacht wordt besteed aan industriële toepassingen met name in andere industriële sectoren. Het succes van Esprit zal

dus voor een deel afhangen van andere onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's. De budgettaire problematiek zou initiatieven in deze richting kunnen frustreren.

Daarnaast vormt de nog steeds gefragmenteerde markt van de Europese Gemeenschap, het discriminerende aankoopbeleid van nationale overheden en het bestaan van nationale normen een belemmering. Programma's als Esprit, die een grote (financiële) inspanning vergen, moeten ingepast worden binnen een breder industrie- en sociaal beleid om de juiste effecten te behalen. Het uitblijven van dergelijke aanvullende maatregelen zou de industriële „wedergeboorte” van de Europese Gemeenschap op zijn minst discutabel maken.

Coby van der Linde

38) *The Economist*, 30 juni 1984.

39) *Bulletin van de Europese Gemeenschappen*, 7/8, 1984, blz. 7/8 en 24.

40) Voor B-projecten geldt deze eis niet hoewel wel de voorkeur wordt gegeven aan projecten ingediend door bedrijven en instellingen uit meer dan twee lidstaten.

41) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983, blz. 33.

42) *Het financieel Dagblad*, 1 maart 1984.

43) *NRC Handelsblad*, 20 september 1984.

44) *Publikatieblad*, nr. C. 256, 24 september 1984, blz. 5.

45) *Publikatieblad*, nr. C. 256, 24 september 1984, blz. 5.

46) R. Rothwell en W. Zegveld, *Innovation and the small and medium sized firm*, Frances Pinter, Londen, 1982, hfst. 5.

47) *Publikatieblad*, nr. C. 321, 26 november 1983, blz. 35.